

Analyza úverovej zaťažnosti domácností na Slovensku

Analysis of Loan Loads of Households in Slovakia

Ján VRAVEC

Abstrakt

Článok pojednáva o úverovej zaťažnosti domácností v podmienkach Slovenskej republiky. Dlhy slovenských domácností rýchlo rastú, dokonca rýchlejšie ako rastú príjmy a tento vývoj nie je možné považovať za veľmi pozitívny. Rast úverovej zaťažnosti obyvateľov zvyšuje citlivosť zadlžených domácností na potenciálny negatívny vývoj ekonomiky ako celku. Priemerná výška úspor a priemerná výška dlhov slovenských domácností sa prakticky vyrovnali. Mnohé slovenské domácnosti sa veľmi rýchlo môžu dostať do finančných problémov a úverovej pasce. Výsledkom príliš vysokého úverového zaťaženia obyvateľstva krajiny môže byť spomalenie rastu ekonomiky, až ekonomická stagnácia Slovenska.

Kľúčové slová: Úverová zaťažnosť, dlhy domácností, úspory domácností.

Abstract

The paper discusses the household loan burden in the conditions of the Slovak Republic. The debt of Slovak households is growing rapidly, even faster than income growth, and this development cannot be considered as very positive. Growth in household borrowing increases the sensitivity of indebted households to the potential negative development of the economy as a whole. The average amount of savings and average debt of Slovak households were virtually equal. Slovak households can very quickly get into financial problems and credit traps. As a result of the too high credit load of the country's population, slowing the growth of the economy to the economic stagnation of Slovakia may be the result.

Key words: Credit Loans, Household Debts, Household Savings.

JEL Classification: D14

Úvod

Úverová zaťaženosť slovenských domácností sa medziročne zvyšuje už niekoľko rokov po sebe. Slovenská republika sa stala v zadlžovaní sa obyvateľstva lídrom v regióne strednej a východnej Európy. Pozoruhodná je aj skutočnosť, že slovenské domácnosti ako jediné s pomedzi okolitých krajín majú v priemere dlhy vyššie ako úspory. Významným problémom slovenských domácností sa tak rýchlo stáva úverová zaťaženosť a potenciálne sklznutie do úverovej pasce. Na Slovensku celkový dopyt po úveroch stúpa už od roku 2010 a rýchlosť zadlžovania sa domácností vysoko prevyšuje priemer krajín V4. Len v roku 2017 dlhy slovenských domácností stúpili o viac ako 10%. Každý Slovak tak v priemere dlžil takmer na 6 800 eur, kým priemer obyvateľov krajín V4 je okolo 4 500 eur.

Je pravdou, že rok 2017 možno z ekonomického pohľadu vnímať ako veľmi zaujímavý a v prevažnej miere pozitívny. Napriek nárastu politických a ekonomických problémov, boli roky 2017 a 2018 pomerne priaznivé pre investorov a sporiteľov. V celosvetovom meradle vrcholilo ekonomické oživenie a finančným trhom sa darilo pomerne dobre, najmä tým akciovým. Výsledkom bol priemerný rast finančného majetku domácností v celosvetovom meradle o takmer 8%. Kým zadlženosť vo svete stúpila o takmer 6%. Slovenské domácnosti sa tomuto trendu vymykajú a zaznamenali opačný vývoj, v rokoch 2017 a 2018 pokračovali v rekordnom zadlžovaní. V regióne strednej a východnej Európy je Slovensko výnimkou, keď dlhy domácností prevyšujú ich úspory.

9. štúdia bohatstva národov Allianz Global Wealth Report 2018 sa sústredila na finančný majetok a dlhy domácností v 53 krajinách sveta. „Bolo to výnimočne priaznivé obdobie, no časy, keď mimoriadne expanzívna menová politika zabezpečovala trvalý a stabilný rast na finančných trhoch, sú nadobro preč. Prvé nepriaznivé znaky sú už tu: rastúce úrokové miery, obchodné konflikty a aj čoraz populistickejšia politika spôsobujúca napätie a turbulencie. Prvý mesiac tohto roka už ukázal zlú predtuchu,“ konštatuje hlavný ekonóm Allianz Michael Heise. (Allianz 2018)

Čerpanie úverov na spotrebné tovary, ktoré veľmi rýchlo strácajú svoju hodnotu, je veľmi nezodpovedné a pre mnohé domácnosti sa končí úverovou pascou a exekúciou. Počet súdnych sporov a predovšetkým okolo 3,5 milióna neskončených exekúcií naznačuje veľmi negatívnu situáciu pre obyvateľov Slovenska. Faktom však zostáva, že málokto Slovák si úverovú zmluvu a všeobecné obchodné podmienky, ktoré zvyčajne tvoria neoddeliteľnú súčasť zmluvy, pred podpisom dôkladne preštuduje a zväží aj riziká. Súčasne platná úverová legislatíva je roztrúsená v neprehľadnom množstve právnych predpisov, zákonov a vyhlášok.

Bežný občan v postavení žiadateľa o úver často pri uzatváraní úverovej zmluvy nemá presný prehľad o všetkých svojich právach ani o povinnostiach. Ak si aj potenciálny klient preštuduje všetky podpisované dokumenty vopred, stále to nie je garanciou, že dokáže starostlivo posúdiť, či je všetko v súlade s platnou a účinnou legislatívou. (Kišová 2018)

Zadlženosť v rámci EÚ je všeobecnou hrozbou

Podľa Európskej centrálnej banky síce dlh súkromného sektora klesá, z úrovne 147% k HDP v roku 2009, na 139% k HDP za rok 2016, no tento minimálny pokles skrýva významné rozdiely medzi jednotlivými krajinami. Súkromné dlhy výrazne klesli v Španielskom kráľovstve (o 54% menej ako v rekordnom roku 2009). Významne sa zadlženie znížilo aj v prípade Estónska, Lotyšska, Litvy, Luxemburska, Malty, Portugalska a Slovinska. Naopak, iné veľmi zadlžené krajiny, s pomerom dlhu súkromného sektora k HDP vyšším ako 200%, napríklad Írsko, Cyprus a Holandsko, pokles tohto ukazovateľa vôbec nezaznamenali. V Belgicku, Francúzsku, na Slovensku a vo Fínsku sa ukazovateľ zadlženosti obyvateľstva v posledných 18 rokoch kontinuálne zvyšuje. Vzhľadom na vysokú mieru súkromného dlhu v niektorých krajinách EÚ možno predpokladať, že potreba oddlženia resp. reštrukturalizácie dlhov bude v budúcnosti rásť. (Mittaš 2017)

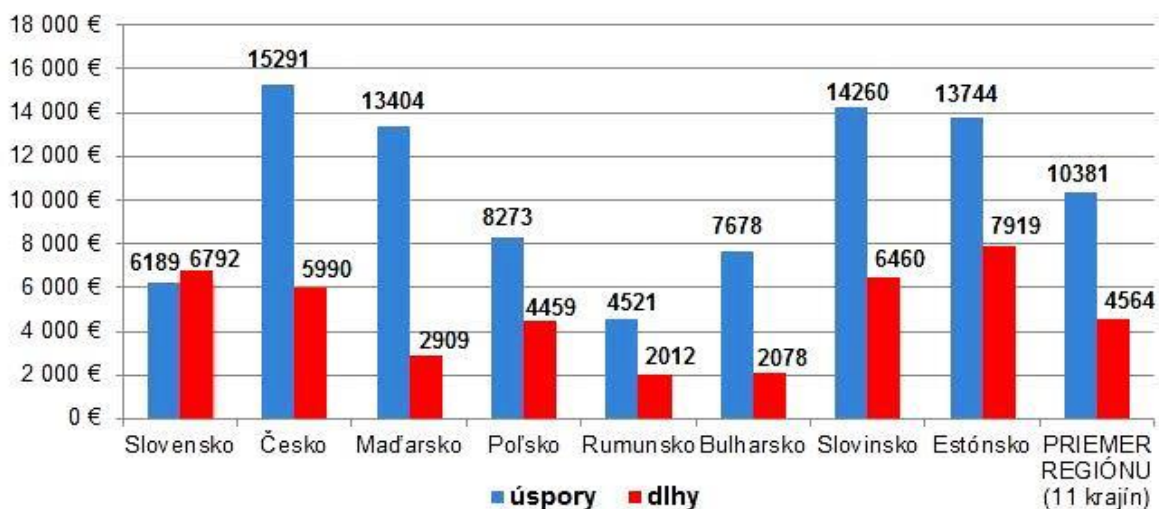
Úroveň dlhu verejnej správy by mala v eurozóne ďalej klesať na úroveň 85% HDP do konca roka 2019. No opäť aj tu platí, že hoci vo väčšine krajín eurozóny k tomu naozaj dôjde, v ďalších krajinách sa naopak očakáva zvýšenie dlhu. Schopnosť splatiť dlhy sa tak bude naďalej znižovať a úvery sa môžu stále viac, namiesto reálneho stimulovania ekonomiky, stať nástrojom na finančné špekulácie. (Mittaš 2017)

Problémovým aspektom je aj skutočnosť, že úvery už prestávajú stimulovať reálnu ekonomiku, prináša to so sebou veľa rizík a problémov do budúcnosti EÚ. Vďaka lacným miliardám ECB pochádzajúcim z kvantitatívneho uvoľňovania sa investori aj domácnosti pomerne málo venovali efektívite využitiu požičaných finančných zdrojov. Ekonomika EÚ do značnej miery funguje na dlh, ktorý je ohromný a nie je vôbec isté, či ho bude schopná v budúcnosti splatiť. Situácia do značnej miery nahráva podnikateľským subjektom aj domácnostiam, ktoré udržiavajú pri živote lacné pôžičky. Hoci majú záväzky s dlhou dobou splatnosti, ich majetok nerastie dostatočne rýchlo na to, aby bol schopný pokryť nárast zadlženosti. Európa si tak lacnými úvermi z finančného sektora čiastočne poškodzuje vlastnú reálnu ekonomiku a vytvára hrozby pre finančnú stabilitu.

Komparácia úspor a dlhov slovenských domácností s ostatnými krajinami

Finančný majetok slovenských domácností v roku 2017 vzrástol len o 5,5%, čo je takmer polovica v porovnaní s rokom 2016, kedy vzrástol majetok domácností až o 9,8%. Dôvodom sú najmä vklady v bankách, kde Slováci kumulujú až 60% svojich úspor. Tieto úspory za rok 2017 zaznamenali nárast len o 4,2%. Nepomohli tomu ani cenné papiere, poistenie a penzijné aktíva, ktoré zaznamenali dvojciferný rast. V rebríčku bohatstva za rok 2017 tak Slováci s úsporami okolo 6 200 eur na osobu figurujú až na 40. mieste spomedzi 53 hodnotených krajín. Priemerná výška úspor je v stredoeurópskom regióne výrazne vyššia a dosahuje takmer 10 500 eur. V rámci regiónu strednej Európy nás tak v úsporách, s výnimkou Rumunov (okolo 4 500eur), predbehli všetky ostatné krajiny. Občania Českej republiky majú nasporené viac ako dvojnásobok oproti Slovákom, a to takmer 15 500 eur. Maďari majú nasporených v priemere 13 400 eur, Poliaci okolo 8 300 eur a priemerný Bulhar disponuje úsporami vo výške 7 700 eur. (Allianz 2018)

Graf: Dlhý a úspory na obyvateľa v regióne v eur

Zdroj: Allianz

Najbohatším európskym národom sú už tradične Švajčiari s úsporami vo výške takmer 174 000 eur. Obyvatelia USA sú na tom veľmi podobne, kde majú obyvatelia úspory vo výške 170 000 eur. No problémom v USA sú veľmi veľké majetkové rozdiely medzi rôznymi skupinami obyvateľstva. Vďaka silnému euru sa v roku 2017 európskemu kontinentu darilo, v prvej 20-ke najbohatších krajín figuruje až 12 európskych krajín. (Allianz 2018)

Na základe grafu úspor a dlhov je možné pozorovať veľmi negatívny trend obyvateľov Slovenska v komparácii s ostatnými postsocialistickými krajinami EÚ. Ako v jedinej krajine práve na Slovensku prevyšujú priemerné dlhy na obyvateľa výšku úspor na obyvateľa. Ide o veľmi znepokojivý trend, ktorý sa možno naplno prejavíť počas najbližšej ekonomickej krízy. Slovenské domácnosti môžu v prípade ekonomických otrasov veľmi rýchlo stratiť schopnosť splácať svoje dlhy a dostať sa do dlhovej pasce. Dlhová špirála veľmi často potom končí exekučným konaním a stratou veľkej časti majetku domácností.

Analýza nadmerného zadlžovania sa domácností na Slovensku

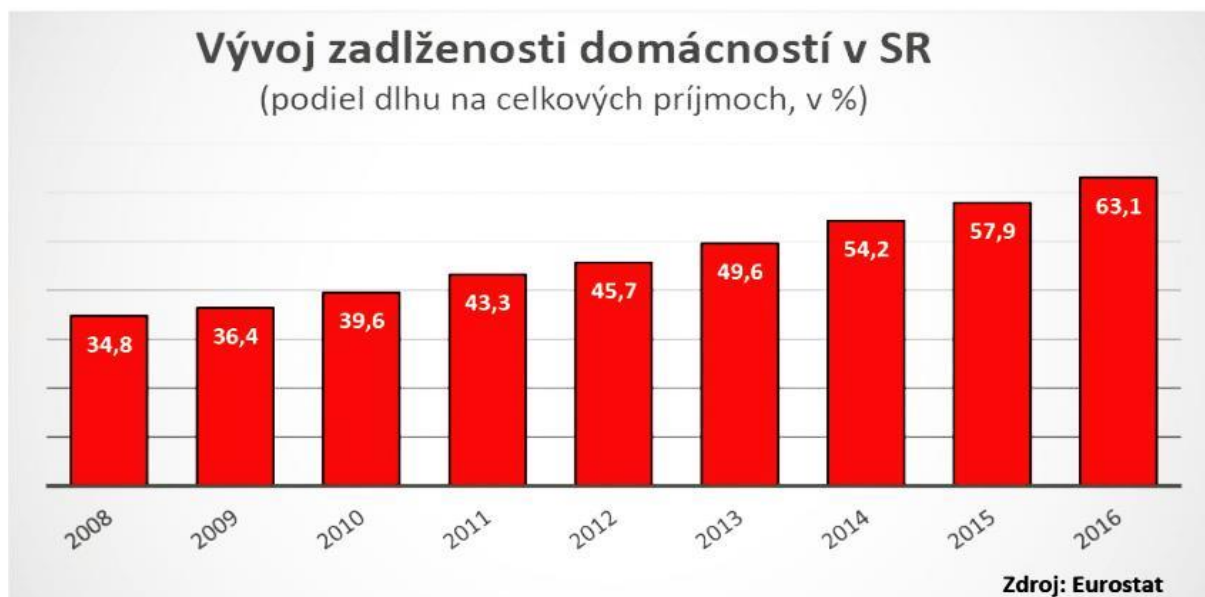
Podľa oficiálnych štatistických informácií až okolo 50% slovenských domácností v súčasnosti spláca nejaký druh úveru. Dôvody čerpania úverov sú veľmi rozmanité, okrem financovania bývania, sa medzi dôvodmi pravidelne vyskytuje aj kúpa automobilu, kúpa elektroniky a domácich spotrebičov, financovanie dovolenky či dokonca nákup vianočných darčiekov, na ktoré domácnosti získavajú finančné prostriedky až príliš často prostredníctvom tzv. spotrebiteľských úverov.

V Slovenskej republike je tempo rastu zadlžovania sa (úvery na bývanie, spotrebné úvery, nebankové pôžičky) jedno z najvyšších v rámci krajín EÚ. Tento trend rastu úverovej zaťažnosti slovenských domácností trvá nepretržite už takmer desať rokov. Ešte jasnejšie sa toto zadlžovanie kvantifikuje, ak sa dájú do pomeru príjmy a zadlženie domácností. Tento pomer sa za posledných desať rokov pre slovenské domácnosti takmer zdvojnásobil.

Neúmerne sa tak zvyšuje riziko úverovej pasce, do ktorej môžu slovenské domácnosti spadnúť pri strate zamestnania, dlhotrvajúcej choroby alebo pri zvýšení úrokových sadzieb na bankových úveroch. Výsledkom tohto procesu je skutočnosť, že slovenské domácnosti sa zadlžujú viac ako je dlhodobou únosné a finančne zdravé. Dôkazom je fakt, že už takmer sedem rokov po sebe, rastú na Slovensku hypotekárne úvery najrýchlejšie spomedzi všetkých krajín EÚ.

Podobná situácia je aj v segmente spotrebiteľských úverov. Obyvatelia Slovenska sa do dlhovej pasce prepadajú stále hlbšie a hlbšie. Trendy v čerpaní spotrebiteľských úverov sú tiež veľmi nelichotivé a do budúcnosti vytvárajú potenciálne ohrozenia ekonomickej a finančnej stability krajiny. V úverovom segmente spotrebiteľských úverov patria obyvatelia Slovenska medzi štvrtinu najrýchlejšie sa zadlžujúcich obyvateľov EÚ, pričom minimálna alebo priemerná mzda Slováka ďaleko zaostáva za krajinami na západ od Slovenska.

Výsledkom týchto procesov zadlžovania sa obyvateľstva je skutočnosť, že zadlženosť slovenských domácností sa od poslednej svetovej ekonomickej krízy takmer zdvojnásobila. Kým v roku 2008 bol podiel dlhov slovenských domácností na ich príjmom zhruba 35%, v roku 2018 sa tento pomer dostane na takmer 70%. V minulosti konzervatívni a opatrní obyvatelia Slovenska, sa tak stali najzadlženejšími obyvateľmi v rámci obyvateľov krajín V4, kam okrem Slovákov patria aj susední Česi, Poliaci a Maďari.

Z grafu je zrejmé, že dlh slovenských domácností rastie až príliš rýchlym tempom, dokonca rýchlejšie ako rastú príjmy domácností a toto tempo možno považovať za problematické až likvidačné. Tento trend zvyšuje citlivosť zadlžených slovenských domácností na prípadný negatívny vývoj domácej ekonomiky. Ak sa dlhy slovenských domácností dajú do pomeru k hrubému domácomu produktu, teda k celkovej produkcii tovarov a služieb v ekonomike, Slovensko sa pohybuje okolo 40%.

Rôzne ekonomické štúdie uvádzajú, že už pri 30% zadlžení k HDP sú dopady na ekonomický rast nepriaznivé a začínajú sa objavovať ekonomické problémy a nestabilita. Hranica 60% zadlženosti domácností k HDP už indikuje pomerne vážne riziko vzniku hospodárskej krízy. Aj keď slovenské domácnosti ustáli finančnú krízu z roku 2008 relatívne dobre, potenciálna nová kríza by mohla mať oveľa ničivejšie dôsledky pre ekonomiku. Slovenské domácnosti sú totiž zadlžení dvakrát viac ako pred ostanou krízou a ich reálne príjmy vzrástli len mierne a vôbec nezodpovedajú rastú zadlženosti.

Diskusia a závery

Na riziká príliš vysokého tempa zadlžovania sa slovenských domácností upozorňujú aj zahraničné inštitúcie, ako je Európska centrálna banka alebo Medzinárodný menový fond. Ku kritickej hranici zadlženosti domácností dospeje ekonomika Slovenska pri nastolenom tempe už v priebehu niekoľkých rokov. Zadlženým slovenským domácnostiam by v takom prípade mohla hroziť úverová pasca s viacerými rizikami. Medzi hlavné riziká, ktoré ohrozujú zadlžené domácnosti patria nasledovné:

1. Prvým významným rizikom pre zadlžené domácnosti je rast úrokových sadzieb, ktoré pri veľkom objeme vysokých úverov značne zvýšia náklady domácnostiam na mesačné splátky úverov.
2. Druhým rizikom pre zadlžené domácnosti je zhoršenie situácie na pracovnom trhu. Zvýšenie počtu nezamestnaných resp. pokles reálnych miezd môže viesť k neschopnosti splácať úvery.
3. Tretím rizikom pre slovenské domácnosti je prepád na realitnom trhu, keď prudký pokles cien nehnuteľností môže spôsobiť problémy domácnostiam a neskôr aj bankovému sektoru.

Hlavné požiadavky a predpoklady na to, aby domácnosť neskĺzla do úverovej pasce sú nasledovné:

- Predtým ako sa domácnosť rozhodne uzavrieť zmluvu o úvere, mala by dokonale zvážiť všetky pozitíva a negatíva takého to rozhodnutia. Základom je uistenie sa, či je úver vôbec potrebný a v akej celkovej výške. Domácnosti veľmi často môžu odložiť nákup statku do budúcnosti až si našetria potrebné zdroje. Nepremyslené zadlženie sa môže byť spúšťačom budúcich finančných problémov subjektu.
- Predtým ako sa domácnosť rozhodne uzavrieť zmluvu o úvere, mala by získať čo najviac informácií o žiadanom bankovom produkte. Hoci nie je samozrejmosťou, že finančná inštitúcia z vlastnej iniciatívy poskytne potrebné podklady na domáce preštudovanie. Právom klienta banky je požiadať o informácie na formulári nazvanom „Štandardné európske informácie o spotrebiteľskom úvere“ v rozsahu údajov definovaných v § 4 zákona č. 129/2010 Z. z.. Tieto informácie môžu pomôcť domácnostiam porovnať podmienky viacerých bánk a rozhodnúť sa, s ktorou uzavrieť zmluvu.
- Povinnosť veriteľa posúdiť bonitu žiadateľa o úver je ďalšou z možností regulovania zadlženosti. Ustanovenie § 7 zákona č. 129/2010 Z. z. upravuje

povinnosť veriteľa pred uzavretím zmluvy alebo pred zmenou tejto zmluvy spočívajúcej v navýšení spotrebiteľského úveru posúdiť s odbornou starostlivosťou schopnosť klienta splácať úver, pričom do úvahy berie najmä dobu, na ktorú sa poskytuje spotrebiteľský úver, výšku spotrebiteľského úveru, príjem spotrebiteľa a prípadne aj účel úveru.

- Domácnosti by nikdy nemali pristúpiť na úver, ak výška ich celkových splátok prevýši 30% čistého disponibilného príjmu domácnosti. Pri prekročení tejto hranice sa domácnosť s vysokou mierou pravdepodobnosti dostane skôr či neskôr do úverovej pasce a platobná schopnosť domácnosti je na hranici únosnosti.
- Predčasné splatenie úveru je ďalšou z možností ako môžu domácnosti ušetriť. Spotrebiteľ má právo kedykoľvek počas doby trvania úverovej zmluvy úplne alebo sčasti splatiť úver pred dohodnutou lehotou. V tejto súvislosti je dôležité ustanovenie § 16 ods. 4 písm. d) zákona č. 129/2010 Z. z. podľa ktorého sa veriteľovi zakazuje požadovať náhradu nákladov, ktoré mu vznikli predčasným splatením úveru, ak suma splátok za obdobie predchádzajúcich 12 mesiacov vrátane poslednej vykonanej splátky nepresahuje 10 000€.
- Úver bez úrokov a bez poplatkov ako dôsledok porušenia povinností je ďalšou z možností, ktoré môžu domácnosti využiť. Niektoré ustanovené náležitosti, a to práve tie uvedené v ustanovení § 11 zákona č. 129/2010 Z. z. zákonodarca v prospech ochrany spotrebiteľa preferoval až do takej miery, že ich neuvedenie v písomnej forme sankcionoval bezúročnosťou a bez poplatkovosťou úveru ako sankciu pre veriteľa, ktorý nerešpektuje zákon a tým spotrebiteľa vystavuje nerovnému postaveniu. V prípade, ak uzatvorená zmluva neobsahuje čo i len jednu z uvedených informácií napr. náležitosti podľa § 9 ods. 2 písm. a) až l), s), z); uvádza nesprávnu ročnú percentuálnu mieru nákladov v neprospech spotrebiteľa, veriteľ hrubo porušil povinnosť posúdiť bonitu klienta a pod., spôsobuje to následok, že veriteľ nemá právo na úroky a poplatky z úveru.

Príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA 1/0887/17.

Zoznam použitej literatúry a iných zdrojov

1. ADAMIŠIN, P. - DEMO, M. - HRONEC, O. - TÓTHOVÁ, M. 2007. Udržateľný rozvoj. 1. vyd. Nitra: SPU. ISBN 978-80-8069-826-3

Vedecký časopis FINANČNÉ TRHY, Bratislava, Derivát 2018, ISSN 1336-5711, 3/2018

2. ALLINZ SP, 2018. Slováci sú rekordéri v zadlžovaní. Bohatstvo však máme rozdelené najrovnomernejšie. [on line], [cit. 18.10.2018]. Dostupné na: <https://www.allianzsp.sk/slovaci-su-rekorderi>
3. KIŠOVÁ, E. 2018. Ako sa dostať z úverovej pasce. [on line], [cit. 18.10.2018]. Dostupné na: <http://gkg.sk/pravne-aktuality/ako-sa-dostat-z-uverovej-pasce/>
4. MITTAŠ, M. 2017. Na život na dlh si zvykol štát i občania, no kam až ďaleko sa dá zájsť? [on line], [cit. 18.10.2018]. Dostupné na: <https://www.investujeme.sk/clanky/na-zivot-na-dlh-si-zvykol-stat-i-obcania-no-kam-az-daleko-sa-da-zajst>
5. VRAVEC, J., 2010: Finančný manažment jednotlivca: analytický pohľad na riadenie osobných financií. 1st. vyd. Prešov: PU Fakulta manažmentu. 165 p. ISBN 978-80-555-0251-9
6. Zákon č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov

Kontaktné údaje:

Ing. Ján VRAVEC, PhD.

Prešovská univerzita v Prešove

Fakulta manažmentu, Katedra účtovníctva a controllingu

ul. Konštantínova 16,

080 01 Prešov,

Slovensko, EÚ

email: jan.vravec@unipo.sk, vravec@gmail.com